

กระบวนการมีส่วนร่วม ของพระภิกษุ สามเณร และผู้ที่เกี่ยวข้อง ในการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด เขตตำบลจอมศรี อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

นพชัย พิมพ์หล่อน¹, ฤทธิรงค์ จังโกฏี², ดาวิรรณ เศรษฐีธรรม³, สุธิน ชนะบุญ⁴

(วันที่รับบทความ: 31 กรกฎาคม 2565 ; วันที่แก้ไข: 22 พฤศจิกายน 2565 ; วันที่ตอบรับ 8 ธันวาคม 2565)

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ แบ่งเป็น 2 ระยะ โดยระยะที่ 1 วิจัยเชิงพรรณนา เพื่อศึกษาความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมการมีส่วนร่วมของพระภิกษุ สามเณร และผู้ที่เกี่ยวข้อง รวมถึงสถานการณ์การจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด ศึกษาในกลุ่มพระภิกษุ สามเณร ผู้นำ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน จำนวน 132 คน เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม และแบบประเมินการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด ทั้ง 8 แห่งในตำบลจอมศรี วิเคราะห์และนำเสนอข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าต่ำสุด ค่าสูงสุด ระยะที่ 2 วิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยคัดเลือกวัด 1 แห่ง ที่มีศักยภาพที่สุด และยินดีเข้าร่วมพัฒนาตามเกณฑ์มาตรฐาน ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ใช้กระบวนการจัดประชุมการวางแผนแบบมีส่วนร่วม (AIC) เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วม และประสิทธิผลจากกระบวนการมีส่วนร่วม ของกลุ่มพระภิกษุ สามเณร และผู้ที่เกี่ยวข้อง มีผู้เข้าร่วมประชุม 21 คน ดำเนินกระบวนการไปตามแนวทางการจัดกระบวนการ AIC และบันทึกพฤติกรรมของผู้เข้าร่วมประชุมโดยใช้แบบสังเกต ในระยะติดตามและประเมินผล ใช้แบบประเมินการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด (ประเมินหลัง) ใช้ค่าร้อยละ แปลผลตามเกณฑ์คะแนน

ผลการศึกษา พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ร้อยละ 66.7 อายุเฉลี่ย 50.23 ปี มีอาชีพเกษตรกร ร้อยละ 70.5 ความรู้เกี่ยวกับอนามัยสิ่งแวดล้อมภายในวัด อยู่ในระดับสูง ร้อยละ 66.7 ทักษะในการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด อยู่ในระดับดี ร้อยละ 86.4 พฤติกรรมการมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด อยู่ในระดับปานกลาง ร้อยละ 49.2 และผลการประเมินการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด โดยรวม ได้คะแนนเฉลี่ย 31.5 (S.D.=0.32) คิดเป็นร้อยละ 49.22 ซึ่งยังไม่ผ่านเกณฑ์การประเมินการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด ในระยะที่ 2 ผลการพิจารณาเลือกวัด 1 แห่ง เพื่อพัฒนาตามเกณฑ์ เกิดจากกระบวนการจัดประชุมการวางแผนแบบมีส่วนร่วม ผลการประเมินพบว่าได้คะแนนรวม 50 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 78.12 ซึ่งผ่านเกณฑ์อยู่ในระดับดีมาก จะเห็นได้ว่ากระบวนการ AIC เป็นกระบวนการวางแผนแบบมีส่วนร่วม วิเคราะห์ปัญหา และอนาคตของวัดที่อยากเป็น ทุกกิจกรรม เกิดจากการระดมความคิด แสดงความคิดเห็นจากผู้เข้าร่วมประชุม จนเกิดแผนงาน นำมาสู่การปฏิบัติ ประสิทธิภาพในการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัดจึงพัฒนาในทิศทางที่ดีขึ้นจากระดับไม่ผ่านเกณฑ์ สู่ระดับดีมาก ข้อเสนอแนะจากการศึกษา ควรให้ความรู้เรื่องอนามัยสิ่งแวดล้อมภายในวัดที่ถูกต้อง กิจกรรมที่วัดไม่สามารถดำเนินการเองได้ ควรมีหน่วยงานเข้ามาสนับสนุน สร้างการมีส่วนร่วมทุกภาคส่วน อันจะส่งผลต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัดอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: กระบวนการมีส่วนร่วม, การจัดการสิ่งแวดล้อม, วัด

¹ นักศึกษาหลักสูตรสาธารณสุขศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานามัยสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยขอนแก่น,
Email: Noppachai_ph@kku.ac.th

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., สาขาวิชานามัยสิ่งแวดล้อม คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น,
Email: rittirong@kku.ac.th

³ รองศาสตราจารย์ ดร., สาขาวิชานามัยสิ่งแวดล้อม คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น,
Email: Dariwan@kku.ac.th

⁴ วิทยาจารย์ชำนาญการพิเศษ, วิทยาลัยการสาธารณสุขสิรินธรจังหวัดขอนแก่น, คณะสาธารณสุขศาสตร์และสหเวชศาสตร์
สถาบันพระบรมราชชนก, E-mail: sutin@scphkk.ac.th

Corresponding Author: ฤทธิรงค์ จังโกฏี, E-mail: rittirong@kku.ac.th

Participation Process of Monks, Novices and Related Persons in the Management of the Environment within the Temple Chom Sri Subdistrict, Chiang Khan District, Loei Province

Noppachai Pimlon¹, Rittirong Junggoth², Dariwan Settheetham³, Sutin Chanabun⁴

(Received: 31st July 2022; Revised: 22nd November 2022; Accepted: 8th

December 2023)

Abstract

This study was divided into two phases. The first phase, a descriptive study, aimed to explore situation, knowledge, attitude and participation behavior linking to environmental management in temples of monks, novices and related persons. Participants were 132 persons. Questionnaire and evaluation form of environmental management were used to collect data in eight temples. Data were analyzed by descriptive statistics. The second phase, a participatory action research, selected one potential temple to develop to be a model using the standard criteria. AIC was employed and observed to investigate participation and effectiveness of participation of 21 monks, novices and related persons. The environmental management form was used to monitor and evaluate applying percentage and interpreting the criterion scores.

The results indicated that most of the participants were females 66.7% and had the average age of 50.23 years old, agriculture career 70.5%, a high level of knowledge 66.7%, a good level of attitude 86.4%, and a medium level of behavior 49.2%. The average score of the environmental management evaluation was 31.5 (S.D. =0.32) as 49.22% which did not pass the standard criterion scores. Regarding the implementation of phase two, the total score was 50 as 78.12%, a very good level, which passed the standard criterion scores. It could be seen that AIC can help cooperate ideas to develop plan and action plan to be having a good result in environmental management in the temple. Knowledge of environmental health, essential activities and related agency participation should be promoted to be sustainable environmental management in temples.

Keywords: Participation process, Environmental management, Temple

¹ Public Health Student in Environmental Health, Khon Kaen University,

Email: Noppachai_ph@kkumail.com

² Asst. Prof. Dr. Lecturer of Public Health in Environmental Health, Khon Kaen University,

Email: rittirong@kku.ac.th

³ Assoc. Prof. Dr. Lecturer of Public Health in Environmental Health, Khon Kaen University,

Email: Dariwan@kku.ac.th

⁴ Lecturer senior professional level, Sirindhorn College of Public Health Khon Kaen, Faculty of Public Health and Allied Health Sciences, Prabormarajchanok Institute, E-mail: sutin@scphkk.ac.th

Corresponding Author: Rittirong Junggoth, E-mail: rittirong@kku.ac.th

บทนำ

“วัด” หมายถึง สถานที่ทางศาสนา สำหรับประกอบศาสนพิธีต่างๆ เป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรมของชุมชน เป็นสถานที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจของประชาชน เป็นสิ่งชักนำให้ชาวบ้านกับวัดที่มีความสัมพันธ์กันอย่างเหนียวแน่น รัฐบาลมีนโยบาย “สร้างหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า” ด้วยกลยุทธ์ “สร้างนำซ่อมสุขภาพ” โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนให้เป็นฐานของการสร้างสุขภาพ ด้วยวิธีการส่งเสริมสุขภาพ ซึ่งเป็นวิธีการที่ประหยัดและมีประสิทธิภาพในการสร้างสุขภาพ สำนักส่งเสริมสุขภาพจึงดำเนินโครงการวัดส่งเสริมสุขภาพ เพื่อให้ “วัด” เป็นสถานที่พัฒนาทั้งร่างกาย จิตใจ สังคม ประเพณี วัฒนธรรม เพื่อให้ประชาชนที่มาวัด พระภิกษุ-สามเณร และบุคลากรในวัดมีการส่งเสริมสุขภาพที่ดี มีการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการส่งเสริมสุขภาพ เกิดการมีส่วนร่วมของบุคลากรที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาอย่างต่อเนื่องให้วัดเอื้อโอกาสต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตและพัฒนาที่ยั่งยืนของครอบครัว ชุมชน และสังคมไทย¹ อำเภอเชียงคานเป็นเมืองแห่งการท่องเที่ยว มีวัดทั้งสิ้น 54 วัด จากการที่มีประชาชนเข้ามาเที่ยวชมมากมาย ปัญหาสิ่งแวดล้อมภายในวัดจึงตามมา ได้แก่ ปัญหาขยะซึ่งเป็นปัญหาหลักที่ต้องเร่งแก้ไข ปัญหาห้องน้ำไปเพียงพอ บางวัดไม่มีห้องสำหรับผู้พิการและผู้สูงอายุ ปัญหาสัตว์และแมลงนำโรคตามโรงครัว เช่นหนู แมลงสาบ แมลงวัน จากสถิติการเจ็บป่วยในเขตรับผิดชอบโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล หินตั้งให้บริการแก่ประชาชนทั่วไป รวมถึงพระภิกษุ-สามเณร พบว่า ในปี 2558 - 2563 มีผู้มารับบริการเฉลี่ย 3,107 ราย โดยมีโรคที่เกี่ยวข้องกับอนามัยสิ่งแวดล้อม ได้แก่อาการผื่นแดง ตุ่มคันตามร่างกาย ปวดท้อง บิด ถ่ายเป็นน้ำ/มูกเลือด หายใจหอบ แน่นหน้าอก ปวดตา สุนัขกัด เป็นต้น ซึ่งในปี 2558 - 2563 มีจำนวนผู้มารับบริการ 3,483 ราย, 3,023 ราย, 3,660 ราย, 3,716 ราย, 2,370 ราย และ 2,388 ราย ตามลำดับ มีโรคที่

เกี่ยวข้องกับอนามัยสิ่งแวดล้อมคิดเป็นร้อยละ 11.48, 19.09, 15.27, 13.54, 19.03 และ 16.25 ตามลำดับ² และจากข้อมูลการประเมินวัด ตามมาตรฐานวัดส่งเสริมสุขภาพ กรมอนามัย จำนวน 8 วัดในเขตพื้นที่ตำบลจอมศรี ปีงบประมาณ 2563 พบว่าทุกวัดยังไม่ผ่านการประเมินขั้นพื้นฐาน ขาดการประชุมประสานงานในการพัฒนา วัด จากปัญหาข้างต้น บุคคลกลุ่มแรก ที่ใกล้ชิดและอยู่ภายในบริเวณวัดตลอดเวลาจึงเป็นพระภิกษุ สามเณร ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการดูแลอนามัยสิ่งแวดล้อมภายในวัด แต่การอาศัยเพียงพระสงฆ์ สามเณร นั้นอาจไม่ทั่วถึง จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งที่กลุ่มผู้ที่มีความเกี่ยวข้องในการทำกิจกรรมภายในวัด และผู้มีบทบาททางสังคมเข้ามาช่วยเหลือดูแล เช่น กลุ่มผู้นำชุมชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน เจ้าหน้าที่สาธารณสุข โดยทุกภาคส่วนต้องมามีบทบาทในการจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมภายในวัด โดยการศึกษาความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมผู้ที่เกี่ยวข้อง รวมถึงประเมินวัดเพื่อได้ข้อมูลพื้นฐาน และทราบสภาพปัญหา จากนั้นนำเสนอข้อมูลปัญหาให้แก่ทุกคนทราบ ร่วมกันคิดหาแนวทางการแก้ไขที่เป็นไปได้ และดำเนินกิจกรรมเพื่อพัฒนาแก้ไขปัญหา พัฒนาสภาพแวดล้อมในวัดให้มีความสะอาด น่าอยู่และป้องกันโรคที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้น และสุดท้ายสรุปผลการดำเนินงานว่าพัฒนาขึ้นในทิศทางอย่างไร ด้วยเหตุดังกล่าวมานี้ ผู้วิจัยจึงต้องการจะศึกษากระบวนการมีส่วนร่วม ของพระภิกษุ สามเณร และผู้ที่เกี่ยวข้อง ในการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด เขตตำบลจอมศรี อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาอนามัยสิ่งแวดล้อมให้เป็นวัดที่ถูกหลักอนามัยสิ่งแวดล้อมภายในวัดและมีพฤติกรรมสุขภาพที่ดีขึ้นต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมการมีส่วนร่วมของพระภิกษุ สามเณร และผู้ที่เกี่ยวข้อง ในการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด เขตตำบลจอมศรี อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย
2. เพื่อศึกษาสถานการณ์การจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัดเขตพื้นที่ตำบลจอมศรี
3. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วม และประสิทธิผลจากกระบวนการมีส่วนร่วม ของกลุ่มพระภิกษุ สามเณร และผู้ที่เกี่ยวข้อง ในการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด เขตตำบลจอมศรี อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

วิธีดำเนินการวิจัย

แบ่งเป็น 2 ระยะ ได้แก่ ระยะที่ 1 การวิจัยเชิงพรรณนา โดยผู้วิจัยใช้เครื่องมือสำหรับเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ ได้แก่แบบทดสอบความรู้แบบสอบถาม ทักษะ และพฤติกรรมการมีส่วนร่วม และแบบประเมินการจัดการสิ่งแวดล้อมในวัดสำหรับระยะที่ 2 การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ในขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยใช้เทคนิคกระบวนการ AIC

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ในระยะที่ 1 เป็นพระภิกษุ สามเณร กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลจอมศรี อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) มีจำนวน 135 คน เมื่อพิจารณาตามเกณฑ์คัดเข้าพบว่าสามเณรที่อายุไม่ถึง 18 ปี จำนวน 3 รูป จึงได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 132 คน และในระยะที่ 2 เป็นพระภิกษุ สามเณร กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลจอมศรี อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) จากวัดที่มีศักยภาพมากที่สุด และยินดีเข้าร่วมในงานวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ระยะที่ 1 ผู้วิจัยใช้แบบสอบถามประกอบด้วย 4 ตอน ได้แก่ 1) ข้อมูลทั่วไปจำนวน 5 ข้อ 2) แบบทดสอบความรู้เกี่ยวกับ

อนามัยสิ่งแวดล้อมภายในวัด ในด้านการจัดการขยะมูลฝอย ส่วนที่ถูกสุขลักษณะ โรงครัว และการควบคุมพาหะและแมลงนำโรค จำนวน 15 ข้อ แบบเลือกตอบถูก/ผิด กำหนดเกณฑ์ในการแบ่งความรู้ไว้ 3 ระดับ³ ดังนี้ ความรู้ระดับสูง (ร้อยละ 80 ขึ้นไป) หรือ 12-15 คะแนน, ความรู้ระดับปานกลาง (ร้อยละ 60-79) หรือ 9-11 คะแนน, ความรู้ระดับต่ำ (น้อยกว่าร้อยละ 60) หรือ 0-8 คะแนน 3) แบบสอบถามทักษะในการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด จำนวน 16 ข้อ เป็นมาตรวัดเจตคติแบบ ลิเคิร์ต (Likert scale) 5 ระดับ แบ่งการให้คะแนนออกเป็น 3 ระดับ⁴ ดังนี้ระดับดี คะแนน 3.67-5.00, ระดับปานกลาง คะแนน 2.34-3.66, ระดับไม่ดีคะแนน 1.00-2.33, 4.)แบบสอบถาม พฤติกรรมการมีส่วนร่วม ในการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด จำนวน 10 ข้อ แบ่งการให้คะแนนออกเป็น 3 ระดับ⁴ ดังนี้ระดับมาก คะแนน 3.67-5.00, ระดับปานกลาง คะแนน 2.34-3.66, ระดับน้อย คะแนน 1.00-2.33 และใช้แบบประเมินการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม⁵ ประกอบด้วย 5 หมวด ได้แก่ การบริหารจัดการ, พื้นที่สีเขียว, การจัดการสิ่งแวดล้อม, การรณรงค์ส่งเสริมความรู้ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม, การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน โดยกำหนดระดับผ่านเกณฑ์มาตรฐานไว้ที่ ร้อยละ 65 ขึ้นไป แบบสอบถามในครั้งนี้วิเคราะห์ค่า IOC ได้ค่าอยู่ที่ 0.67-1.00 ความรู้วิเคราะห์ความเที่ยงโดยใช้สูตรครูดอร์-ริชาร์ดสัน (Kuder-richardson method) หรือที่เรียกว่า K-R20 ได้ค่า 0.78 ในส่วนของทักษะ วัดเป็นมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale) วิเคราะห์ความเที่ยงโดยใช้วิธีหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาช (Cronbrach's alpha coefficients) ได้ ค่าสัมประสิทธิ์ 0.76

ระยะที่ 2 ใช้แนวทางการจัดกระบวนการ AIC และแบบสังเกตการร่วมกิจกรรมต่างๆในขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น และแบบ

ประเมินการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม⁵ โดยผู้วิจัยและเจ้าหน้าที่จากสำนักงานสาธารณสุขอำเภอ ร่วมออกประเมินหลังการจัดกระบวนการ AIC แล้ว 2 สัปดาห์

สถิติที่ใช้ในการวิจัย

วิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา ได้แก่ จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าต่ำสุด ค่าสูงสุด เพื่ออธิบายข้อมูลทั่วไป ข้อมูลความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมที่มีส่วนร่วม และผลการประเมินการจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมภายในวัด

การพิทักษ์สิทธิกลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยครั้งนี้ผ่านการรับรองจาก คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น เลขที่ HE642303 เมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2565

ผลการวิจัย

1. ข้อมูลทั่วไป

ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ร้อยละ 66.7 ส่วนใหญ่อายุ 51-60 ปี ร้อยละ 40.1 รองลงมาอายุ 41-50 ปี ร้อยละ 31.1 อายุเฉลี่ย 50.23 ปี (S.D.=10.85) โดยพบว่าอายุน้อยที่สุด 18 ปี และอายุมากที่สุด 81 ปี มีอาชีพเกษตรกร ร้อยละ 70.5 รองลงมาว่างงาน ร้อยละ 15.9 ระดับการศึกษา ส่วนใหญ่จบชั้นมัธยมศึกษา/เทียบเท่า และชั้นประถมศึกษา ร้อยละ 57.6 และ 34.1 ตามลำดับ ตำแหน่งทางสังคม ส่วนใหญ่เป็นอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ร้อยละ 66.7 รองลงมาเป็นพระภิกษุ ร้อยละ 13.6 และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล ร้อยละ 6.1

2. ความรู้เกี่ยวกับอนามัยสิ่งแวดล้อมภายในวัด

พบว่ามีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 12.33 คะแนน (S.D.=1.57) คะแนนต่ำสุด 9 คะแนน คะแนนสูงสุด 15 คะแนน ส่วนใหญ่มีความรู้ในระดับสูง ร้อยละ 66.7 รองลงมาความรู้ในระดับปานกลาง ร้อยละ 33.3 โดยพบว่าประเด็นความรู้ที่กลุ่ม

ตัวอย่างตอบถูกต้องในสัดส่วนที่ต่ำ ได้แก่ “สบู่ล้างมือในห้องน้ำวัด ควรใช้เฉพาะสบู่เหลว” ตอบถูกต้อง ร้อยละ 43.9 “การเผาเป็นวิธีการทำลายไข่แมลงสาบและแมลงวัน ที่มีประสิทธิภาพสูงสุด” ตอบถูกต้อง ร้อยละ 46.2 “การควบคุมแหล่งเพาะพันธุ์ยุงที่ดีที่สุด คือ การพ่นหมอกควัน” ตอบถูกต้อง ร้อยละ 50.8 “ขยะหมายถึงสิ่งของต่างๆ ที่ไม่มีประโยชน์หรือไม่สามารถนำกลับมาใช้ได้อีก” ตอบถูกต้อง ร้อยละ 60.6 และ “การล้างภาชนะสามารถใช้ผงซักฟอกแทนได้” ตอบถูกต้อง ร้อยละ 69.7

3. ทักษะในการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด

พบว่ามีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 3.99 คะแนน (S.D.=0.35) คะแนนต่ำสุด 3.06 คะแนน คะแนนสูงสุด 5.00 ส่วนใหญ่มีทัศนคติในระดับดี ร้อยละ 86.4 รองลงมาทัศนคติในระดับปานกลาง ร้อยละ 13.6 เมื่อพิจารณาทัศนคติเป็นรายข้อ พบว่าในข้อคำถามเชิงบวก กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นด้วยอย่างยิ่งกับข้อความที่ว่า “ท่านคิดว่าห้องน้ำผู้สูงอายุ ควรมีราวจับภายในห้องส้วม” ร้อยละ 51.5 รองลงมาได้แก่ “ท่านคิดว่าถังขยะควรมีฝาปิดมิดชิด คงทน แข็งแรง ไม่รั่วซึม” ร้อยละ 49.2 และ “ท่านคิดว่าควรมีสบู่ล้างมือพร้อมใช้ตลอดเวลา”, “การนำสุนัขและแมวที่เลี้ยงไว้ภายในวัด ไปรับการฉีดวัคซีนป้องกันโรคตามกำหนดเวลา เป็นเรื่องจำเป็นอย่างยิ่ง” ร้อยละ 48.5 เท่ากัน ส่วนข้อคำถามเชิงลบ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ระบุไม่เห็นด้วยอย่างยิ่งกับข้อความที่ว่า “ท่านคิดว่าการกำจัดขยะเป็นหน้าที่ของหน่วยงานราชการเท่านั้น” ร้อยละ 22.7 รองลงมาได้แก่ “ท่านคิดว่าควรล้างห้องน้ำ สัปดาห์ละ 1 ครั้ง” และ “ท่านคิดว่าการล้างภาชนะอุปกรณ์หากมีจำนวนมากสามารถนำมาล้างล้างที่พื้นได้” ร้อยละ 13.6 และ 9.8 ตามลำดับ

4. พฤติกรรมที่มีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด

พบว่า มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 3.48 คะแนน (S.D.=0.77) คะแนนต่ำสุด 1.30 คะแนน คะแนน

สูงสุด 5.00 ส่วนใหญ่มีพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในระดับปานกลาง ร้อยละ 49.2 รองลงมา มีพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในระดับมาก และระดับน้อย ร้อยละ 47.0 และ 3.8 ตามลำดับ เมื่อพิจารณาพฤติกรรมการมีส่วนร่วมรายชื่อ พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีส่วนร่วมมากที่สุด ในด้านการติดตามและประเมินผล กับข้อความที่ว่า “ท่านให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูลหรือตอบแบบสอบถามเพื่อประเมินผลกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมในวัด” ร้อยละ 17.4 รองลงมาในด้านการวางแผนและแก้ไขปัญหา กับข้อความที่ว่า “เมื่อเกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมภายในวัด ท่านจะเข้าร่วมการประชุมในการวางแผนและแก้ไขปัญหาสม่ำเสมอ” และด้านการปฏิบัติและดำเนินการ กับข้อความที่ว่า “ท่านได้เข้าร่วมกิจกรรมในการพัฒนา จัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด” ร้อยละ 15.2 เท่ากัน และในด้านการค้นหาสาเหตุและปัญหากับข้อความที่ว่า “ท่านมีส่วนเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาของการขาดแคลนทรัพยากรเพื่อพัฒนาวัด” ร้อยละ 12.9

สถานการณ์การจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด พบว่าจากการลงประเมิน ทั้ง 8 วัด ในพื้นที่ตำบลจอมศรี ได้คะแนนเฉลี่ย 31.5 (S.D.=0.32) คะแนน คิดเป็นร้อยละ 49.22 ซึ่งยังไม่ผ่านเกณฑ์การประเมินการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งได้กำหนดการผ่านเกณฑ์ ไว้ที่ ร้อยละ 65 ขึ้นไป เมื่อพิจารณาตามหมวดการประเมิน ทั้ง 5 หมวด พบว่า **หมวดที่ 1 การบริหารจัดการ** พบว่า วัดส่วนใหญ่ในพื้นที่ตำบลจอมศรี ร้อยละ 75 ยังไม่มีกฎ ระเบียบ ข้อบังคับ ข้อตกลง ด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม รวมถึงการสื่อสาร/ เผยแพร่ ปรับปรุงพัฒนาอย่างต่อเนื่อง **หมวดที่ 2 พื้นที่สีเขียว** พบว่า ทุกวัดในพื้นที่ตำบลจอมศรีเป็นวัดในเขตชนบท ซึ่งร้อยละ 87.5 ของวัดในพื้นที่ มีพื้นที่สีเขียวโดยรวม มากกว่า ร้อยละ 30 และมีการดูแลบำรุงรักษาพื้นที่สีเขียวเป็นประจำ ในทุกวัดมีต้นไม้

ในพุทธศาสนา อย่างน้อย 3 ชนิด และมีการบำรุงรักษาเป็นประจำ แต่ยังไม่ได้เป็นแหล่งเรียนรู้ อีกทั้งต้นไม้ใหญ่ภายในวัดยังขาดป้ายชื่อต้นไม้ และการจัดทำทะเบียนต้นไม้เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานของวัด ส่วนใหญ่ ร้อยละ 50 มีการปลูกพืชสมุนไพรหรือผักพื้นบ้านและบำรุงรักษาเป็นประจำ แต่ยังขาดการจัดทำองค์ความรู้เกี่ยวกับพืชสมุนไพร/ผักพื้นบ้าน **หมวดที่ 3 การจัดการสิ่งแวดล้อม** ด้านสุขาภิบาลอาคารและสถานที่ พบว่า ทุกวัดยังไม่มีแผนผังการใช้พื้นที่ และไม่มีป้ายบอกทาง บริเวณโดยรอบวัด ศาลาการเปรียญ อาคารต่างๆ ภูมิ ส่วนใหญ่มีความสะอาดเป็นระเบียบ แต่โรงครัวส่วนใหญ่ร้อยละ 62.5 ยังจัดการไม่ถูกหลักสุขาภิบาล ในส่วนของห้องน้ำ ร้อยละ 87.5 มีความสะอาดเป็นระเบียบและแยกชาย-หญิง สำหรับร้านค้า ยังไม่มีร้านจำหน่ายสินค้าภายในวัดทุกวัดในพื้นที่ การจัดการขยะมูลฝอย วัดส่วนใหญ่ ร้อยละ 87.5 ยังไม่มีภาชนะรองรับขยะทั่วไป ขยะรีไซเคิล ขยะอันตราย และขยะอันตราย ไม่มีป้ายรณรงค์ให้ความรู้ หรือป้ายแสดงประเภทขยะที่ชัดเจน ร้อยละ 62.5 ยังมีการจัดการขยะที่ไม่เหมาะสม เนื่องจากมีการเผาขยะในพื้นที่บริเวณวัด ทุกวัดยังขาดการรณรงค์ หรือมาตรการลดขยะประเภทพลาสติกและโฟม การจัดการน้ำเสีย วัดส่วนใหญ่ ร้อยละ 100 โรงครัวมีการแยกเศษอาหารก่อนล้าง มีการนำเศษอาหารไปกำจัดอย่างเหมาะสม เช่น นำไปให้เป็ด ให้ไก่ ในส่วนน้ำเสียจากส้วม ส่วนใหญ่ร้อยละ 62.5 มีระบบบ่อเกรอะ บ่อซึม และบำรุงรักษาอย่างมีประสิทธิภาพ ไม่ปล่อยให้เต็มหรือส่งกลิ่นเหม็นเหม็นเหม็น วัดในพื้นที่ตำบลจอมศรี มีวัดที่มีเมรุเผาศพ ทั้งหมด 3 วัด ซึ่งเป็นแบบ 1 หั้วเผา มีการดูแลเพื่อให้ใช้งานได้อย่างมีประสิทธิภาพ การจัดการมลพิษทางเสียง วัดส่วนใหญ่ ร้อยละ 87.5 เมื่อกิจกรรมที่ดำเนินในวัด จะมีวิธีการเพื่อลดผลกระทบ เพื่อไม่ให้ส่งเสียงดังรบกวนชุมชนที่อยู่โดยรอบ การจัดการสิ่งแวดล้อม ในงานศพ/งานบุญ หรือ งานประเพณีหรือเทศกาลพิเศษ

ต่าง ๆ ส่วนใหญ่ ร้อยละ 87.5 มีที่รองรับขยะอย่างเพียงพอ และมีการคัดแยกที่เหมาะสม แต่ยังมีการใช้กล่องโฟม/ถ้วยโฟมภายในงาน **หมวดที่ 4 การรณรงค์ส่งเสริมความรู้ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม** การควบคุมสัตว์ในเขตวัด พบว่าวัดมีมาตรการในการป้องกันอันตราย หรือเหตุเดือดร้อนรำคาญจากสัตว์เลี้ยง ที่อาจเกิดขึ้นกับผู้เข้ามาที่วัด นอกจากนี้ยังมีการนำสัตว์ไปรับการฉีดวัคซีนป้องกันโรคตามกำหนด แต่ยังพบว่าบางวัดยังปล่อยให้สัตว์เลี้ยงเข้าไปอาศัยในกุฏิ อาคารต่าง ๆ การควบคุมสัตว์ที่เป็นพาหะนำโรค พบว่าส่วนใหญ่ ร้อยละ 75 มีการทำความสะอาดกุฏิ วัด อาคาร ท่อระบายน้ำทิ้ง เพื่อไม่ให้มีเศษอาหารตกค้าง มีการกำจัดแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์ที่เป็นพาหะนำโรค เช่นการสำรวจลูกน้ำยุงลาย การป้องกันเพลิงไหม้ พบว่า วัดส่วนใหญ่ ร้อยละ 87.5 ไม่มีถังดับเพลิงในบริเวณที่มีจุดเสี่ยง รวมถึงพระและบุคลากรในวัดยังไม่ทราบวิธีการใช้งาน กรณีเกิดเหตุเพลิงไหม้ สาธารณูปการต่างๆ ภายในวัดมีความปลอดภัยและเหมาะสมต่อการใช้สอย พบว่า บางวัด ถนน ทางเดินยังเป็นหลุมเป็นบ่อ มีน้ำขัง ซึ่งอาจเกิดอันตรายต่อผู้ที่เดินทางเข้ามาวัด บางวัดเสาะสาลาเกิดการชำรุด ผุ และเอียง ซึ่งอาจเกิดอันตรายได้หากรองรับน้ำหนักเกิน, การลดมลพิษจากควันธูป พบว่า ทุกวัดไม่มีมาตรการลดการจุดธูป หรือลดผลกระทบจากควันธูป ขาดการประชาสัมพันธ์ ให้ความรู้เกี่ยวกับมลพิษจากควันธูป, การลดขยะจากการใช้หรีด พบว่า ทุกวัดมีการรณรงค์การใช้หรีดที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม มีหรีดที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม โดยจะมอบต้นไม้แทนหรีด เพื่อนำไปปลูกเพิ่มพื้นที่สีเขียว ลดการรับหรีดจากดอกไม้ และหรีดที่เป็นของใช้ เช่น ถาด ช้อน ส้อม ฝาชี จาน จะนำไปมอบให้กับวัดเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป, การเลือกสังฆทานที่เหมาะสม พบว่า ยังไม่มีการรณรงค์ ประชาสัมพันธ์ การเลือกสังฆทานที่เหมาะสมอย่างเป็นกิจจะลักษณะ แต่เมื่อมีสังฆทานถวายวัด ผู้ที่เกี่ยวข้องจะมีการตรวจสอบวันเดือนปีที่หมดอายุ เพื่อนำมาใช้ก่อน

หมดอายุ และเก็บรวบรวมไว้, การส่งเสริมให้วัดเป็นเขตปลอดอบายมุข บุหรี่ เครื่องดื่มแอลกอฮอล์ พบว่า วัดส่วนใหญ่ ร้อยละ 62.5 ไม่มีป้ายรณรงค์ห้ามในเรื่อง เหล้า บุหรี่ ยาเสพติด การพ่นรวมถึงการแนะนำอบรมในเรื่องอบายมุขและสิ่งเสพติด, การให้ความรู้ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมหรือภัยพิบัติ พบว่า ทุกวัดไม่มีป้ายให้ความรู้ และการแนะนำให้ความรู้ ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม หรือภัยพิบัติ **หมวดที่ 5 การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน** การมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมในวัด พบว่า ทุกวัด ร้อยละ 100 ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง มีการร่วมรับรู้ ร่วมคิด เริ่มทำร่วมดำเนินการ ร่วมติดตาม และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง, วัดมีกิจกรรมเพื่อเป็นศูนย์กลางพัฒนาชุมชน พบว่า ทุกวัด ร้อยละ 100 มีกิจกรรมทางศาสนา เช่นการทำบุญทุกวันพระ การเวียนเทียน การแห่เทียนเข้าพรรษา การปฏิบัติธรรม มีกิจกรรมด้านสังคม/ประเพณี/วัฒนธรรม เช่นการรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุในเทศกาลสงกรานต์ การทำบุญประจำปี บุญกฐิน มีกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อม เช่นการพัฒนาภูมิทัศน์ภายในวัด ร่วมกันทำความสะอาดวัด ตัดหญ้า พื้นที่รกร้าง กวาดใบไม้ เก็บขยะ เป็นต้น (ดังตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 จำนวนและร้อยละผลการประเมินการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด (n=8)

เกณฑ์ประเมิน	คะแนน			ค่าเฉลี่ย
	2	1	0	
	จำนวน (ร้อยละ)	จำนวน (ร้อยละ)	จำนวน (ร้อยละ)	
หมวดที่ 1 การบริหารจัดการ				
1.1 การบริหารจัดการ	2 (25.0)	0 (0.0)	6 (75.0)	0.5
หมวดที่ 2 พื้นที่สีเขียว				
2.1 พื้นที่สีเขียว	7 (87.5)	1 (12.5)	0 (0.0)	1.87
2.2 ไม้ในพุทธศาสนา	0 (0.0)	8 (100.0)	0 (0.0)	1
2.3 การอนุรักษ์ต้นไม้ใหญ่	0 (0.0)	0 (0.0)	8 (100.0)	0
2.4 การปลูกพืชสมุนไพรหรือผักพื้นบ้าน	1 (12.5)	4 (50.0)	3 (37.5)	0.75
หมวดที่ 3 การจัดการสิ่งแวดล้อม				
3.1 สุขาภิบาลอาคารและสถานที่				
3.1.1 แผนผังการใช้พื้นที่	0 (0.0)	0 (0.0)	8 (100.0)	0
3.1.2 บริเวณโดยรอบวัด (ถนน ทางเดิน ลานวัด ที่จอดรถ)	8 (100.0)	0 (0.0)	0 (0.0)	2
3.1.3 ศาลาการเปรียญ/อุโบสถ/ อาคารต่างๆ	6 (75.0)	1 (12.5)	1 (12.5)	1.62
3.1.4 บริเวณกุฏิ หรือที่พัก	8 (100.0)	0 (0.0)	0 (0.0)	2
3.1.5 ห้องครัว	0 (0.0)	3 (37.5)	5 (62.5)	0.37
3.1.6 ร้านค้า*				
3.1.7 ห้องน้ำ ห้องสุขาสาธารณะ	0 (0.0)	7 (87.5)	1 (12.5)	0.87
3.2 การจัดการขยะมูลฝอย				
3.2.1 การคัดแยก และรวบรวมอย่างเหมาะสม	0 (0.0)	1 (12.5)	7 (87.5)	0.12
3.2.2 การทิ้งขยะให้ถูกต้องตามประเภทที่กำหนด	0 (0.0)	8 (100.0)	0 (0.0)	1
3.2.3 การจัดการขยะที่เหมาะสม	0 (0.0)	3 (37.5)	5 (62.5)	0.37
3.2.4 การลดปริมาณขยะพลาสติกและโฟม	0 (0.0)	0 (0.0)	8 (100.0)	0

ตารางที่ 1 จำนวนและร้อยละผลการประเมินการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด (n=8) (ต่อ)

เกณฑ์ประเมิน	คะแนน			ค่าเฉลี่ย
	2	1	0	
	จำนวน (ร้อยละ)	จำนวน (ร้อยละ)	จำนวน (ร้อยละ)	
3.3 การจัดการน้ำเสีย				
3.3.1 น้ำเสียจากครัว	0 (0.0)	8 (100.0)	0 (0.0)	1
3.3.2 น้ำเสียจากส้วม	3 (37.5)	5 (62.5)	0 (0.0)	1.37
3.3.3 น้ำเสียจากกิจกรรมอื่นๆ	2 (25.0)	5 (62.5)	1 (12.5)	1.12
3.4 เมรุเผาศพที่เหมาะสม และถูกสุขลักษณะ (กรณีวัดไม่มีเมรุเผาศพอยู่ในพื้นที่วัดไม่มีการประเมิน)**	0 (0.0)	3 (100.0)	0 (0.0)	1
3.5 การจัดการมลพิษทางเสียง	7 (87.5)	1 (12.5)	0 (0.0)	1.87
3.6 การจัดการสิ่งแวดล้อม ในงานศพ/ งานบุญ หรือ งานประเพณีหรือเทศกาลพิเศษต่างๆ	0 (0.0)	7 (87.5)	1 (12.5)	0.87
หมวดที่ 4 การรณรงค์ส่งเสริมความรู้ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม				
4.1 การควบคุมสัตว์ในเขตวัด	2 (25.0)	4 (50.0)	2 (25.0)	1
4.2 การควบคุมสัตว์ที่เป็นพาหะนำโรค	6 (75.0)	2 (25.0)	0 (0.0)	1.75
4.3 การป้องกันเพลิงไหม้	0 (0.0)	1 (12.5)	7 (87.5)	0.12
4.4 สาธารณูปการต่างๆ ภายในวัด มีความ ปลอดภัยและเหมาะสมต่อการใช้สอย	4 (50.0)	3 (37.5)	1 (12.5)	1.37
4.5 ลดมลพิษจากควันธูป	0 (0.0)	0 (0.0)	8 (100.0)	0
4.6 ลดขยะจากการใช้หรีด	8 (100.0)	0 (0.0)	0 (0.0)	2
4.7 การเลือกสถานที่ที่เหมาะสม	2 (25.0)	4 (50.0)	2 (25.0)	1
4.8 การส่งเสริมให้วัดเป็นเขตปลอดอบายมุข บุหรี่ เครื่องดื่ม แอลกอฮอล์	1 (12.5)	2 (25.0)	5 (62.5)	0.5
4.9 การให้ความรู้ด้านการจัดการทรัพยากร ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม หรือภัยพิบัติ	0 (0.0)	0 (0.0)	8 (100.0)	0
หมวดที่ 5 การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน				
5.1 การมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมในวัด	8 (100.0)	0 (0.0)	0 (0.0)	2
5.2 วัดมีกิจกรรมเพื่อเป็นศูนย์กลางพัฒนาชุมชน	8 (100.0)	0 (0.0)	0 (0.0)	2
คะแนนรวม				31.5

** ข้อ 3.1.6 ทุกวัดที่ทำการประเมินไม่มีร้านค้า จึงไม่นำมาคิดคะแนน

** ข้อ 3.4 วัดที่ทำการประเมินมีเมรุเผาศพ 3 วัด และอีก 6 วัดไม่มีเมรุเผาศพอยู่ในพื้นที่วัดจึงไม่มีการประเมิน

ระยะที่ 2 เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยมีวิธีดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้ **ระยะเตรียมการ (Pre-research phase)** หลังจกดำเนินการประเมินการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด และได้พิจารณาคัดเลือกวัดที่มีศักยภาพมากที่สุด และยินดีเข้าร่วมในงานวิจัย โดยสามารถส่งเสริมพัฒนาให้ดีขึ้น ตามเกณฑ์มาตรฐานการประเมินการจัดการสิ่งแวดล้อมในวัด กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งได้แก่ วัดป่าศรีพัฒนาราม หมู่ที่ 1 โดยได้คะแนนรวมมากที่สุด คือ 37 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 57.81 แต่ยังคงอยู่ในระดับไม่ผ่านเกณฑ์ ผู้วิจัยได้นำหมายกลุ่มเป้าหมาย เพื่อรับฟังคำชี้แจงถึงวัตถุประสงค์ วิธีการดำเนินการ และวันดำเนินการ **ระยะดำเนินการวิจัย (Research phase)** ผู้วิจัยได้จัดการประชุมเชิงปฏิบัติการโดยใช้เทคนิค AIC มาปรับใช้ เพื่อให้เกิดกระบวนการวางแผนแบบมีส่วนร่วม โดยจัดขึ้นในวันที่ 26 มีนาคม 2565 มีผู้เข้าร่วมประชุม ได้แก่ พระภิกษุ 4 รูป ผู้ใหญ่บ้าน 1 คน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน 1 คน สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล 1 คนและ อสม.14 คน รวมทั้งสิ้น 21 คน เมื่อเข้าสู่ขั้นตอนกระบวนการ AIC ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นตอนการสร้างความรู้ (Appreciation: A)

ในส่วนแรกวิเคราะห์สภาพของวัดในปัจจุบัน แบ่งผู้เข้าร่วมประชุมเป็น 2 กลุ่ม และวาดภาพสภาพวัดที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน โดยทุกคนวาดภาพเป็นของตนเอง จากนั้นนำมารวมเป็นของกลุ่ม สมาชิกช่วยกันวาดภาพอย่างตั้งใจ ร่วมแสดงความคิดเห็น ช่วยกันต่อเติมจนเป็นภาพเดียวของกลุ่ม ได้ปัญหาหลักดังนี้ น้ำขังส่งกลิ่นเหม็น,พื้นที่ป่ารก,ถังขยะไม่เพียงพอ, เปิด ภาชนะทิ้งขว้างบริเวณวัด,น้ำใช้ไม่เพียงพอ,ไม่มีป้ายต่างๆ,ไม่มีถังดับเพลิง, หลังคาศาลาชำรุด, ใช้ถุงพลาสติก จากนั้นผู้วิจัยให้แบ่งกลุ่มตามเดิม วาดภาพอนาคตของวัดที่อยากจะให้เป็น ทุกคนแสดงความคิดเห็น เสนอแนะสิ่งที่อยากได้ รวบรวมประเด็นได้ ดังนี้ ศาลาการ

เปรียญหลังคาไม่ชำรุด,มีป้ายชื่อวัดด้านหน้า,มีถังดับเพลิงตามอาคารต่างๆ, มีถังพักน้ำสำรอง,มีการจัดงานมหรสพตามความเหมาะสม,ทำโรงเรือนสำหรับเปิดไก่เป็นสัดส่วน, มีแผนผังพื้นที่วัดชัดเจน , มีป้ายประชาสัมพันธ์ให้ความรู้ต่างๆ, โรงครัว มีการจัดหมวดหมู่สิ่งของเป็นระเบียบ รณรงค์เรื่องการใช้กล่องโฟมและถุงพลาสติกใช้ปิ่นโตแทน ไม่มีน้ำเสียน้ำขัง มีถังขยะเปียกรองรับเศษอาหาร และถังหมักทำปุ๋ยมีห้องเก็บของแยก, มีเตาเผาขยะและเมรุเผาศพเป็นแบบเตาเผาไร้ควัน, มีถังขยะแยกประเภทและมีจุดพักขยะภายในวัด, มีแผงโซลาร์เซลล์ตามถนนภายใน

2. ขั้นตอนการสร้างแนวทางการพัฒนา (Influence: I) ช่วงที่ 1 ผู้วิจัยให้สมาชิกทุกคนเขียนกิจกรรมลงในกระดาษแผ่นเล็ก แล้วนำไปแปะที่รูปต้นไม้บนกระดาน จากนั้นให้ตัวแทนมาเขียนกิจกรรม แยกหมวดหมู่ พบว่า ผู้เข้าร่วมประชุมให้ความสนใจในการเขียนกิจกรรมลงในกระดาษอย่างยิ่ง สังเกตได้จากทุกคนร่วมกันอภิปราย แสดงให้เห็นถึงศักยภาพที่ต้องการให้การจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัดดีขึ้น ในช่วงที่ 2 เป็นการจำแนก วิเคราะห์ จัดลำดับความสำคัญของกิจกรรม ผู้เข้าร่วมประชุมร่วมกันเสนอความคิด พูดคุยถึงการดำเนินกิจกรรมนั้น ๆ ว่ามีวัสดุอุปกรณ์ หรืองบประมาณเพียงพอที่จะทำเองได้หรือไม่ หรือกิจกรรมไหนที่เป็นกิจกรรมที่ใหญ่ ต้องใช้งบประมาณที่มาก หรือต้องมีหน่วยงานอื่นคอยช่วยเหลือ ซึ่งก็ได้กิจกรรมทั้งหมดที่สามารถทำเองได้ และกิจกรรมที่ต้องให้หน่วยงานอื่นช่วยเหลือ อย่างละประมาณ 10 กิจกรรม

3. ขั้นตอนการสร้างแนวทางปฏิบัติ (Control: C) จากกิจกรรมทั้งหมด ในขั้นตอนที่ 2 ผู้วิจัยได้ให้ผู้เข้าร่วมประชุมเลือกกิจกรรมที่จะทำมากที่สุด 3-5 กิจกรรม และเขียนลงในกระดาษเดินมาหย่อนลงในกล่องด้านหน้าที่เตรียมไว้ จากนั้นผู้วิจัยรวบรวมกิจกรรมที่สมาชิกในกลุ่มอยากนำมาปฏิบัติมากที่สุด และนำมาจัดทำแผน

เพื่อนำมาปฏิบัติ โดยผู้เข้าร่วมประชุม เลือกกิจกรรมที่ทำเองได้ 5 กิจกรรม และที่ต้องขอความร่วมมือจากหน่วยงานอื่น 3 กิจกรรม

ระยะปฏิบัติตามแผน (Implementation phase) ดำเนินต่อเนื่อง มาจากกระบวนการจัดประชุมการวางแผนแบบมีส่วนร่วม (AIC) ซึ่งได้กิจกรรมและแนวทางการปฏิบัติมาแล้ว มีการดำเนินงานในช่วงวันที่ 1 – 14 เมษายน 2565 โดยสมาชิกได้มีการจัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ รวมถึงงบประมาณส่วนกลาง เงินบริจาคเพื่อดำเนินการให้เป็นไปตามกิจกรรมที่กำหนดไว้ ในส่วนของกิจกรรมที่ต้องมีหน่วยงานอื่นคอยช่วยเหลือ ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล จะนำเสนอในระดับพื้นที่หมู่บ้านต่อไป โดยผู้วิจัยได้ให้คำปรึกษาแนะนำตลอดการดำเนินงานนี้

ระยะติดตามและประเมินผล ผู้วิจัยร่วมกับเจ้าหน้าที่จากสำนักงานสาธารณสุขอำเภอ ร่วมติดตามและประเมินผล ตามแบบประเมินการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด ของกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในวันที่ 18 เมษายน 2565 ซึ่งเป็นการประเมินครั้งที่ 2 (ประเมินหลังได้จัดกระบวนการวางแผนอย่างมีส่วนร่วมและปฏิบัติตามแผนงาน) ผลการประเมินพบว่าได้คะแนนรวม 50 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 78.12 ซึ่งผ่านเกณฑ์อยู่ในระดับดีมาก พัฒนาขึ้นจากก่อนการดำเนินงานที่ได้คะแนน 31.5 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 49.22 ซึ่งยังไม่ผ่านเกณฑ์

การอภิปรายผล

จากการศึกษาในครั้งนี้ พบว่า ความรู้เกี่ยวกับอนามัยสิ่งแวดล้อมภายในวัด พบว่าส่วนใหญ่มีความรู้ในระดับสูง ร้อยละ 66.7 อาจเนื่องมาจากกลุ่มเป้าหมายเป็นกลุ่มที่มีความรู้ความเข้าใจ จากการได้รับความรู้จากสื่อช่องทางต่างๆ หรือเกิดจากการสัมผัสประสบการณ์ จากการฝึกอบรม เช่น ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล ได้รับความรู้

ในการอบรม จากหน่วยงานองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ในระดับตำบลและระดับอำเภอ หรือแม้กระทั่งอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ได้รับความรู้จากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลในการประชุมประจำเดือน

ทัศนคติในการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด พบว่าส่วนใหญ่มีทัศนคติในระดับดี ร้อยละ 86.4 แต่ประเด็นที่พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีทัศนคติในระดับปานกลาง ได้แก่เรื่อง ขยะ ที่มีความคิดเห็นว่าการมีถังขยะหลายประเภททำให้สับสนและยุ่งยากในการทิ้ง เรื่องการสุขาภิบาลห้องน้ำ และห้องครัวที่คิดเห็นว่าการล้างห้องน้ำ สัปดาห์ละ 1 ครั้ง และคิดเห็นว่าการล้างภาชนะอุปกรณ์หากมีจำนวนมากสามารถนำมาล้างที่พื้นได้ ซึ่งจากคู่มือวัดสะอาด ครัวสะอาด สุขใจ สำนักอนามัยสิ่งแวดล้อมอนามัย ได้ระบุว่าการดูแลรักษาความสะอาดห้องน้ำ ห้องส้วม ควรมีการดูแลรักษาเป็นประจำ ในส่วนของการล้างภาชนะอุปกรณ์ ควรล้างด้วยน้ำยาล้างภาชนะ ไม่ใช่ผงซักฟอก และควรล้างด้วยน้ำสะอาด 2 ครั้ง หรือล้างด้วยน้ำไหล อุปกรณ์การล้าง ต้องอยู่สูงจากพื้นอย่างน้อย 60 เซนติเมตร¹ แต่ผลการศึกษากลุ่มตัวอย่าง ร้อยละ 51.5 ยังเห็นด้วยกับการนำภาชนะอุปกรณ์มาล้างที่พื้นได้ ซึ่งไม่สอดคล้องกับข้อมูลในคู่มือวัดสะอาด ครัวสะอาด สุขใจ

พฤติกรรมการมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด พบว่า ส่วนใหญ่มีพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในระดับปานกลาง ร้อยละ 49.5 และสถานการณ์การจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัดจากการลงประเมิน ทั้ง 8 วัด ในพื้นที่ตำบลจอมศรี พบว่า ได้คะแนนเฉลี่ย 31.5 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 49.22 ซึ่งยังไม่ผ่านเกณฑ์การประเมิน อาจเนื่องมาจากยังไม่มีฝ่ายที่เข้าไปสนับสนุนและส่งเสริมอย่างจริงจังรวมถึงบุคลากรในวัดยังไม่ทราบเกณฑ์การประเมินต่าง ๆ ภายในวัด

ระยะที่ 2 การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม **ระยะเตรียมการ** พิจารณาคัดเลือกวัดที่มี

ศักยภาพมากที่สุด และยินดีเข้าร่วมในงานวิจัยระยะดำเนินการวิจัย จัดการประชุมเชิงปฏิบัติการโดยใช้เทคนิค AIC มาปรับใช้ เพื่อให้เกิดกระบวนการวางแผนแบบมีส่วนร่วม โดยจัดขึ้นในวันที่ 26 มีนาคม 2565 มีผู้เข้าร่วมประชุมรวม 21 คน

1. ขั้นตอนการสร้างความรู้ (Appreciation: A) ประเด็นปัญหาที่เสนอได้น่าสนใจส่งกลิ่นเหม็น, พื้นที่พัก, ไม่มีที่พักขยะ/ถังขยะไม่เพียงพอ, เป็ด ไก่ มีจำนวนมาก หากินทั่วบริเวณวัด, น้ำใช้ไม่เพียงพอ น้ำไม่ไหลบ่อยครั้ง, หลังกาศาลาชำระ ไม่มีป้ายให้ความรู้ คำแนะนำต่างๆ มีการใช้ถุงพลาสติกใส่อาหารมาวัด ซึ่งใกล้เคียงกับการศึกษารูปแบบการจัดการสิ่งแวดล้อมในวัดเพื่อการดูแลสุขภาพพระสงฆ์ จังหวัดสระบุรี⁶ พบว่า ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมในวัดมีปัญหาขยะและการจัดเก็บสิ่งของยังไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย ศาลาอาคารต่าง ๆ ห้องน้ำขาดการดูแล ขยะมูลฝอยจัดการไม่ถูกสุขลักษณะ กฎมีเศษอาหาร ยังไม่มีอุปกรณ์และถังดับเพลิงกรณีเกิดเพลิงไหม้ และปัญหาฝุ่นธูปฝุ่นยาเทียน

2. ขั้นตอนการสร้างแนวทางการพัฒนา (Influence : I) ผู้เข้าร่วมประชุมให้ความสนใจในการเขียนกิจกรรมลงในกระดาษ สังเกตได้จากทุกคนร่วมกันอภิปราย แสดงให้เห็นถึงศักยภาพที่ต้องการให้การจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัดดีขึ้น เมื่อจำแนก จัดความสำคัญของกิจกรรมได้กิจกรรมทั้งหมดที่สามารถทำได้ และกิจกรรมที่ต้องให้หน่วยงานอื่นช่วยเหลือ อย่างละประมาณ 10 กิจกรรม

3. ขั้นตอนการสร้างแนวทางปฏิบัติ (Control : C) ผู้วิจัยรวบรวมกิจกรรมที่สมาชิกในกลุ่มอยากนำมาปฏิบัติมากที่สุด และนำมาจัดทำแผนเพื่อนำมาปฏิบัติ โดยผู้เข้าร่วมประชุม เลือกกิจกรรมที่ทำเองได้ 5 กิจกรรม และที่ต้องขอความร่วมมือจากหน่วยงานอื่น 3 กิจกรรม เข้าสู่**ระยะปฏิบัติตามแผน** ดำเนินงานในช่วงวันที่ 1-14

เมษายน 2565 ทุกคนมีส่วนร่วมมาก ในการจัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ รวมถึงงบประมาณ ส่วนกลาง เงินบริจาค เพื่อดำเนินการให้เป็นไปตามกิจกรรมที่กำหนดไว้ สอดคล้องกับการศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมชายแดนภาคใต้ พบว่าชุมชนมีส่วนร่วมด้านปฏิบัติการมาก ชุมชนมีส่วนร่วมทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยระดมเงิน วัสดุและแรงงาน รวมทั้งวิธีการเผยแพร่ความรู้ ฝ้าดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม⁷ รายละเอียดการประเมินที่สมาชิกได้เสนอและได้นำมาดำเนินการเกิดการพัฒนาขึ้น ได้แก่หมวดพื้นที่สีเขียว มีการจัดทำป้ายชื่อต้นไม้ใหญ่ภายในวัดรวมถึงรวบรวมเป็นทะเบียน จัดทำป้ายประชาสัมพันธ์ให้ความรู้เรื่องสมุนไพร หมวดการจัดการสิ่งแวดล้อม มีการจัดทำแผนผังพื้นที่วัดติดตั้งไว้ที่ด้านหน้าศาลาการเปรียญ เพื่อสะดวกแก่ผู้มาทำบุญ ในห้องครัวมีการจัดหมวดหมู่สิ่งของแยกประเภทชัดเจน มีป้ายกำกับห้องน้ำ จัดเตรียมสบู่ไว้พร้อมใช้งาน มีการจัดทำป้ายณรงค์ให้ความรู้ เกี่ยวกับการคัดแยกขยะ ส่งเสริมเพื่อลดขยะประเภทพลาสติกและโฟม รวมถึงการใช้ปิณฑใส่อาหารมาวัด หมวดการณรงค์ส่งเสริมความรู้ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม ก่อนดำเนินกิจกรรมมีการเทศน์อาหารทั้งบริเวณข้างโรงครัว จึงได้มีการติดป้ายห้ามเทศน์อาหารบริเวณที่เคยมีปัญหา และได้จัดทำหลุมขยะเปียกเพื่อใช้เศษอาหาร มีการจัดทำป้ายประชาสัมพันธ์ ลดการใช้ธูป และมาตรการลดผลกระทบจากควันธูป ที่ศาลาพระ (หลวงพ่อดำ) มีป้ายวัดปลอดอบายมุข เหล้า บุหรี่ ยาเสพติด การพนัน ป้ายให้ความรู้ เรื่องการรับมือภัยพิบัติ ที่หน้าศาลาการเปรียญ เป็นต้น

ระยะติดตามและประเมินผล ประเมินครั้งที่ 2 (ประเมินหลังได้จัดกระบวนการวางแผนอย่างมีส่วนร่วมและปฏิบัติตามแผนงาน) ในวันที่ 18 เมษายน 2565 พบว่าได้คะแนนรวม 50 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 78.12 ซึ่งผ่านเกณฑ์อยู่ใน

ระดับดีมาก สอดคล้องกับการศึกษารูปแบบการจัดการสิ่งแวดล้อมในวัดเพื่อการดูแลสุขภาพพระสงฆ์จังหวัดสระบุรี⁶ พบว่า การพัฒนารูปแบบการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด วัดสามารถดำเนินการได้เป็นไปตามกรอบมาตรฐานวัดปลอดโรคที่พัฒนาขึ้น มากกว่าร้อยละ 80

จะเห็นได้ว่ากระบวนการ AIC เป็นกระบวนการวางแผนแบบมีส่วนร่วม ที่ทำให้ได้วิเคราะห์ถึงสภาพปัญหา และอนาคตของวัดที่อยากให้เป็น ซึ่งกิจกรรม ทุก ๆ กิจกรรม เกิดจากการระดมความคิด การแสดงความคิดเห็นจากผู้เข้าร่วมประชุมทุกคน ทำให้เกิดแผนการปฏิบัติกิจกรรม และนำมาสู่การปฏิบัติ ซึ่งทำให้ประสิทธิผลในการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด มีการพัฒนาในทิศทางที่ดีขึ้น สังเกตได้จากผลการประเมินก่อน และหลัง จากระดับไม่ผ่านเกณฑ์มาสู่ระดับดีมาก

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1. ควรมีการให้ความรู้ ฝึกอบรมในเรื่องอนามัยสิ่งแวดล้อมภายในวัดที่ถูกต้อง เพราะการให้ความรู้ จะเป็นการสร้างให้เกิดความตระหนัก และใส่ใจกับสิ่งแวดล้อมภายในวัด ซึ่งหากมีความรู้ที่ถูกต้องแล้ว ก็อาจจะส่งผลต่อพฤติกรรมในการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัดอย่างยั่งยืน

2. กิจกรรมที่ไม่สามารถดำเนินการเองได้ จากกระบวนการวางแผนแบบมีส่วนร่วม เช่น การจัดหาถังขยะแยกประเภท การจัดหาถังเก็บน้ำสำรอง การจัดทำธนาคารน้ำใต้ดิน ต้องอาศัยความร่วมมือจากหน่วยงานอื่น เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้การสนับสนุนทั้งงบประมาณ บุคลากร และวัสดุอุปกรณ์

3. การมีส่วนร่วมของพระภิกษุ สามเณร และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง สามารถกระตุ้นให้มีจิตสำนึกที่ดี และเกิดความกระตือรือร้นในบทบาทหน้าที่ ที่ตนรับผิดชอบ สามารถเผยแพร่การ

จัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัดไปยังวัดที่มีบริบทใกล้เคียงได้

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. การศึกษาระยะที่ 1 เป็นการศึกษาเชิงพรรณนา เพื่อศึกษาระดับของความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัดเท่านั้น ควรมีการศึกษาหาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการมีส่วนร่วมเพิ่มเติม

2. ควรมีการศึกษาในขั้นตอนกระบวนการวางแผนแบบมีส่วนร่วมในทุก ๆ วัด เป็นการเปิดโอกาสให้ทุกคนร่วมกันค้นหาปัญหาและเสนอแนวทางการพัฒนา เพื่อให้เห็นภาพรวมในระดับตำบล นำมาสู่กระบวนการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัดทั้งตำบล

เอกสารอ้างอิง

1. สำนักอนามัยสิ่งแวดล้อม กรมอนามัย
กระทรวงสาธารณสุข. คู่มือ วัดสะอาด
ชมราวาสสุขใจ. กรุงเทพฯ: สำนักงานกิจการ
โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก;
2552.
2. ฐานข้อมูล HosXp PCU. ข้อมูลการเจ็บป่วย
รพ.สต.หินตั้ง. ข้อมูล ณ วันที่ 8 กันยายน
2563. [สืบค้นเมื่อ วันที่ 8 กันยายน 2563].
3. Bloom, B.S., J.T. Hastings and F.G.
Madaus. Handbook on Formative and
Sumative Evaluation of Student Learning.
Mc Graw-Hill Book Company, New York;
1971.
4. Best, J. W. Research in Education.
New Jersey: Prentice hall Inc.; 1997.
5. กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม. วัดกับการ
จัดการสิ่งแวดล้อม [อินเทอร์เน็ต]. [เข้าถึงเมื่อ
8 ก.ย.2563], เข้าถึงได้จาก
<https://datacenter.deqp.go.th/service-portal/g-green/thailandgreenreligion/bhudist-and-environment/>.
6. เดชา บัวเทศน์, นิเทศ สนั่นนารี. รูปแบบการ
จัดการสิ่งแวดล้อมในวัดเพื่อการดูแลสุขภาพ
พระสงฆ์ จังหวัดสระบุรี.
ธรรมทรรศน์. 2558; 15(2): 77-85.
7. ปัญญา เทพสิงห์, เกียรติวาท บัญปรการ. การมี
ส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์
ศิลปวัฒนธรรม ชายแดนภาคใต้ : กรณีวัดชล
ธาราสิ่งเห จังหวัดนราธิวาส. วารสาร
ศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
วิทยาเขตหาดใหญ่. 2561; 10(2): 85-111.